

VLATI PRIČE

(Veronika D. Nikulesku: *Ka dolinama žada i pijanog ljulja*, preveo s rumunskog Đura Miočinović, Partizanska knjiga, Kikinda, 2020)

Dovoljan je jedan pogrešan pokret da život postane priča.
David Albahari, *Katran i perje u Lomu*

Razmišljajući o filmu *Dvostruki život Veronike*, autor ga je nazvao filmom o osećanjima i istakao da je rad na njemu predstavljao traganje za načinom da se prikažu slutnje, iracionalni odnosi, osećajnost (*Kješlovski o Kješlovskom*, Hinaki, Beograd, 2002). Trebalo je, primećuje reditelj, uspostaviti ravnotežu između misterioznog i očiglednog. Da bi priču o osećanjima filmski oživeo, izabrao je jezik ženskog senzibiliteta (glavni lik je mlada žena), odabrao da se junakinja bavi muzikom, posebnu pažnju posvetio montaži, menjao ritam i oblik naracije, lajtmotivima povezo priče o poljskoj i francuskoj Veroniki, dodao filmu nijansu zlatnog i njome ostvario utisak topline... Najlepše rešenje, međutim, sastoji se u postojanju dveju Veronika, koje su, zapravo – jedna. Autor otkriva da je ljudska krhkost izraz nejasnog a snažnog osećanja nedovršenosti, koja, paradoksalno, proizlazi iz višestrukosti svakog identiteta, te da unutrašnju raskoš u stopu prati senka manjkavosti. Drugim rečima, u svetu osećajnosti jedan plus jedan ne može da bude dva i bolno teži tome da u zbiru bude jedan. Tako je čežnja, ispostavlja se, „najljudskije“ osećanje, a ona se rađa iz neprestane igre između onoga što jesmo i onoga što nismo, odnosno, između onoga što ipak nismo, iako jesmo. To oseća i junakinja Veronike Nikulesku, pa kaže: „Šta da uzmem od onoga što jesam, a šta da odbacim? Ako mogu da budem ko god hoću, zašto bih bila ona koja jesam? Ako mogu da budem ko god hoću, zašto ne bih bila ona koja jesam?“

Ka dolinama žada i pijanog ljulja roman je o osećanjima. Birajući odgovarajući književni oblik za osećanja, Veronika Nikulesku sledi slične tragove kao autor filma *Dvostruki život Veronike*. U njenom romanu, junakinja Miranda ima nekoliko života. Dok je Veronika iz filma razdvojena na dve osobe koje se slute i nesvesno traže, Miranda iz romana, pritisnuta dubokom tugom, pokušava da iz sebe izdvoji, a onda i odeli još poneku sebe, tražeći mogućnost za drugačiji život. Najpre upoznajemo Mirandu Korbeanu, senzibilnu, maštovitu, stasalu u naručju prirode i biblioteke. Ona ima redak čitalački dar i izražen sluh za književnost, ali, pre svega, iščekuje veliku ljubav. Kada je doživi, a potom izgubi, iz čitalačkog iskustva će razvijati klicu stvaralačkog dara. Iz nje će izrasti spisateljica Miranda Dortloft, autorka bajke *Uvek Cvetna i rajska ljubav*. Uvek Cvetna je pak Miranda neostvariva u prozi života, oživljena sećanjem na bajku detinjstva. Istina detinjstva, prenesena u Mirandino odraslo

doba, preobrazila se, naime, u nežnu zabludu osuđenu na neuspeh i junakinjin doživljaj lične „lažnosti“. Ali, zato je Uvek Cvetna ne samo moguća nego i istinita princeza, čija je „istinitost“ izraz literarne uverljivosti koju joj je stvaralačkim činom podarila spisateljica Miranda Dortloft.

Nestalnost i promenljivost emocionalnih stanja Veronika Nikolesku dočarava promenljivošću ritma pripovedanja, prisustvom raznolikih pripovedačkih postupaka i jezičko-stilskih rešenja. Na početku romana priča je fragmentarna, lišena događaja, a bogata detaljima koji zaokupljaju pogled junakinje. Pripovedanje se odvija u sporom ritmu, sa zastajkivanjem, i počiva na kratkim, isprekidanim opservacijama kontemplativne junakinje. Uslediće celovita priča u priči, bajka u stihovima, poetskog sadržaja i delikatne metaforičnosti. Najopširniji, treći deo romana, počinje razvijenim pripovedanjem ravnomernog ritma i stabilne rečenice. Otvaranjem Mirandine ljubavne priče pripovedanje se usporava, a rečenica ubrzava, postajući zadihana, katkad grozničava i izlomljena. Raznolike delove romana povezuje lirizam i upečatljiv jezik poetske prirode. Veroniki Nikulesku bliska je narativna deskripcija – autorka u isto vreme pripoveda i opisuje. Čak i kada formuliše misao ili stav, izražava se pesničkom slikom: „Slično njenoj neverovatnoj azurnoj boji, sakrivenoj od pogleda dok se ptica odmara na jednom mestu, tako je od nas sakrivena i prošlost, negde u vrelinim pregibima stisnutih krila, ceo život pripijena uz naša tela, dok mi tako mirno sedimo na ovoj ili onoj grani.“

Veronika Nikulesku zna da osećanja retko slede jedno za drugim po zakonima uzročno-posledičnih veza i da se češće dozivaju zahvaljujući neočekivanom, povezujućem detalju. Zato elemente svog dela na dubljem planu spaja asocijativno. Roman *Ka dolinama žada i pijanog ljulja* isprepletan je ponavljanjima i varijacijama. Ponekad se variraju cele rečenice: „Dogodi se često, kada imaš sve, da osetiš da nemaš ništa“ (str. 36) / „Dogodi se često, kad izgubiš sve, da osetiš da si izgubljen baš ti“ (str. 46) / „Dogodi se često, kada imaš sve, da zaboraviš sve što te boli“ (str. 55) ili se uspostavlja semantička varijacija: „Imala sam više nego što sam želela“ (str. 90). Romanesknna priča „istačkana“ je bojom višnje – takve su majčine papuče, korice prve Mirandine knjige, postava kutijice za nakit u obliku klavira, somotski prekrivač u Mirandinom stanu... Romanom promiču samotne kule, bibliotekari, mačke, poneki vuk, prolaznik s paketom knjiga, čitaoci koji privijaju na grudi knjigu ili skoro zaboravljeni predmet da se „oko“ njega isplete i tako sačuva još jedna priča... Jedan od najvažnijih lajtmotiva je biblioteka, spoljašnja i unutrašnja. Ona je utočište, radna soba, riznica iz koje se zahvata ljubav, smisao i uteha, mesto susreta i preobražaja. Tu je, najzad, i motiv prirode – ustalasano zelenilo, vlati trave opijene vetrom koji donosi predosećanje slobode i mogućnosti stapanja sa svetom, kada granice blede, nenadane veze bujaju, a pojave razmenjuju oblike, tako da vlati trave u trenu postaju vlati priče.

Na početku knjige *Izdaleka blizu*, Rebeka Solnit obraća se čitaocu pitanjem: „Kakva je tvoja priča?“ (Rebeka Solnit, *Izdaleka blizu*, Geopoetika, Beograd, 2016). U nastavku eseja autorka kaže da je onaj ko nema svoju priču „izgubljen u svetu koji se prostire unedogled“. Da bi čovek stekao priču, treba najpre da razvije imaginaciju, koja je, primećuje spisateljica,

pre svega – čin empatije. Tek kada postane dobar slušalac, sposoban da sebi predoči priče drugih i razume ih, čovek može da postane i stvaralac vlastite priče. Miranda traga za sopstvenom pričom i pokušava da je uobliči dok proživljava patnju zbog ljubavnog gubitka.

U trenutku kada se na ulici sapliće i pada napravivši pogrešan korak, Miranda upoznaje ljubav – sreće Ivana Gruzina. U tom času se u njoj, predanom čitaocu i poznavaoocu brojnih priča, rađa pripovedač. Roman *Ka dolinama žada i pijanog ljujla* govori o sticanju životne i stvaranju književne priče, i o emocionalnom svetu stvaraoca. Ljubavni odnos i gubitak, koji, čini se, zauzimaju centralno mesto u romanu, tek su povod za razmišljanje o tome kako nastaje priča i otvaraju temu odnosa umetnosti i stvarnosti, književne i životne istine.

U prvom delu romana, *Na putu*, pratimo Mirandu na svakodnevnom kratkom putu od kuće do biblioteke u koju odlazi da bi pisala. Junakinja, međutim, prelazi jedan duži, unutrašnji put, od namere da napiše knjigu do ostvarenja tog nauma. Čitaočeva pažnja se usmerava na stvaralački proces kroz koji junakinja prolazi i osećanja koja on u njoj izaziva. Kada Miranda, na samom početku romana izlazi iz metroa, velika reklama joj zaklanja nebo. Na trenutak će je, takođe, prožeti drhtaj zbog misli na vuka, koji očito oličava proživljeno tegobno iskustvo. Ove smetnje na putu do biblioteke ubrzo će se povući pred junakinjinom stvaralačkom budnošću, izoštranim zapažanjem i osetljivošću za detalj. Idući za čovekom sa rancem, začuće iza sebe korake beskućnika, pomisliće da je prati i krenuti da zamišlja pojedinosti o njemu. Iako još nije počela da piše svoju knjigu, ona na posredan način to ipak čini stvarajući u glavi priču gotovo od svega što je okružuje. Miranda u ovom periodu istovremeno oseća stvaralačku glad i otpor prema pisanju. Dok sedi u biblioteci, misli joj vrludaju, posmatra okolinu, ali i podseća sebe zašto je tu. Izdvajaju se dva razloga za nesvesni, unutrašnji otpor priželjkivanom pisanju: Miranda strahuje od nedostatka snage i sposobnosti da napiše priču; mada želja za pisanjem znači da se vraća svetu, ona je tek iznova zakoračila u njega. Proces pisanja odvijace se uporedo sa pokretanjem života zastavljenog gubitkom. O svemu ovome rečito govori scena silaska u metro. Miranda se polako spušta pokretnim stepenicama i posmatra bujicu ljudi koja hrli prema metrou. Ona ne žuri. Kada stigne do perona, više neće biti nijednog putnika, ali će voz još uvek stajati. Čuvar će je pogledati, pritisnuti dugme i otvoriti vrata samo za nju. Ona će se zahvaliti i ući, pitajući se kasnije kakvu je to ženu čuvar video u njoj kad ona sama ne vidi ženu u sebi. Miranda se, sa jedne strane, koleba između života na odstojanju i boravka među ljudima. S druge strane, ona oseća da je, ne prepoznajući sopstvenu ženskost, izgubila sebe. Uprkos tome, nastavlja da savlađuje unutrašnji otpor objašnjavajući ga stvaranjem uslova za pisanje: „Pisanje bez utabavanja i okolišanja nije moguće.“ U biblioteci, na mestu oslobođenom ličnosti spisateljice, pisanje se odvija, nekada sporo, nekada poletno, ali sve vreme praćeno mišlju o tome šta je književnost i kakvu bi knjigu trebalo napisati. Opredelivši se za pisanje u biblioteci, Miranda pokazuje da joj je za stvaranje neophodan otklon od privatnog života – beg od otvorenog prozora i drvenog rama u svom domu. „Put od kuće do biblioteke je udaljenost između moje stvarnosti i priče“, primećuje junakinja, ukazujući da je razumevanje razlike između životne i umetničke stvarnosti neophodan uslov za književno stvara-

nje. Dok sedi u bašti restorana, vraća se ovoj ideji i dalje je razvija, zaključujući da treba pisati „o sebi bez sebe“, tako da u priči svaki čitalac može da vidi sebe bar na trenutak. Miranda shvata da se zagonetka pisanja sastoji u udaljavanju od sebe kojim se postiže istinsko približavanje sebi, ili – dosezanje tačke u kojoj, mada jeste, „ja“ u stvari nije „ja“, i može da bude bilo ko. Rešavanje zagonetke pisanja znači otkrivanje odgovarajućeg oblika udaljavanja. Postoji, međutim, još jedan zadatak, koji pisac ne može rešiti, ali čijem rešavanju mora težiti, jer će ta težnja, iako neutažena, postati gradivni element istinitosti njegove knjige. Miranda kaže: „...s bolnim žarom želim da mogu da napišem lepu knjigu, neizrecivo lepu, da mogu u nju da stavim svu žalost i svu radost, da ih preobrazim, da ih razdvojim i umnožim, da se spustim do zgnječene vlati trave, da ukradem miris bilo kog cveta i da se s njim uzdignem do iscepkanih oblaka na zapadu – ah, ali znam da govorim o toj lepoti koja se ne može posedovati...“

Drugi deo romana, kao što smo ranije kazali, predstavlja celovitu priču unutar romaneskne priče. Radi se o bajci *Uvek Cvetna i rajska ljubav*, koja je, naslućujemo, bila „na putu“, odnosno, o čijem pisanju se govorilo na početku romana. Bajka govori o ulasku u svet knjiga, rađanju čitaoca, čitalačkom zanosu i dejstvu književnog iskustva na životnu realnost. Čitanje je čin ljubavi, prepuštanje erosu: „Korice uvezane zlatnim koncem razmiču se, uzdrhtale. Kao u misterioznu riznicu, Uvek Cvetna ulazi u knjigu.“

U trećem delu, naslovljenom kao i roman – „Ka dolinama žada i pijanog ljulja“, ponovo smo sa Mirandom, na njenom putu. Pred čitaocem se nižu portreti članova junakinjine porodice i neobičnih ljudi koje je u detinjstvu sretala, scene iz porodičnog života sa crticama o društvenim prilikama, slike Mirandinog unutrašnjeg života, zapisi o „tričarijama koje čuče po čoškovima kuće“, o uskim gradskim ulicama i prostranstvu biblioteke, kolumne koje je junakinja pisala kao urednica „Kulturnog dodatka“ ili priređivala sa Ivanom Gruzinom... Nakon toga se krug polako zatvara vraćanjem na temu pisanja priče. Spisateljica Miranda sama sa sobom počinje napetu polemiku o obliku priče, koju bi, eventualno, odlučila da napiše. Ređa moguće početke i odmah ih odbacuje. Unutrašnja napetost raste, u svesti se umnožavaju pitanja, a spisak prepreka vodi zaključku o uzaludnosti izabranog cilja. Ispostaviće se, međutim, da će se stvaralačko rešenje ukazati, a priča promoliti upravo u trenutku kada se učinila nemogućom.

Da bismo razumeli ulogu širokog pripovedačkog zahvata u trećem delu romana, podsetićemo se jedne junakinjine misli: „Važno je da sam stigla, najzad, do sebe.“ Dopiranje do sebe jeste uslov za stvaranje književnosti. A on sadrži još jedan, ne manje važan uslov – pretpostavljanje života literaturi. Tek kada se razume da je život dovoljno živ, može se stvarati „neizrecivo lepa“ književnost. Zato Miranda otvara sopstvenu unutrašnju biblioteku i poseže za sećanjima („...i onda bih se bacala u talase okeana od ogromnih trava, visoko i gusto busenje nastanjeno hiljadama sićušnih bića, ali bez ijednog ljudskog bića, iza kojih su se prostirala polja i doline, tako da nikada ne bih izašla odatle“). Leškarenje u travi, uživanje u osami, kada je vreme sporo i nema šta da se radi, kada se diše u ritmu treperenja vazduha i drhtanja trava, kada je i smrt blaga i prisna (jer dok prolaze kola i oglašava se

vetar, „znaš da nikada nisu ponovo ista kola, kao što ni vetar nikada nije baš isti“), oblikovaće priču Mirande Korbeanu. Zato će književna priča Mirande Dortloft postati moguća vraćanjem na početak, do pradevojčice, princeze pijanog ljulja, čiju osovinu ne čini princ, nego pokretna, prozračna praznina.

Svršetak pisanja rađa dilemu – da li objaviti priču? Dok Miranda naizmenično kida ušice sa desne i leve strane vladi ljulja, njena misao se kreće između „da“ i „ne“, što se u trenu izjednačava sa „voleo me je“ i „nije me voleo“. Ako se u svesti izbistri negativan odgovor, ostaje još malo vremena do nastupanja promene, jer, i kada sunce nestane, svetlo je još neko vreme, razmišlja junakinja. Ostaju trenuci međuvremena, u kojem je izvesnost loše vesti još uvek neizvesna. Trenuci predaha i slobode.